

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»

факультет журналістики

кафедра прикладної лінгвістики та літературознавства

кафедра іноземних мов

кафедра журналістики

кафедра філософії

**КОНЦЕПТИ, ДИСКУРС І ЕТИКА КОМУНІКАЦІЇ: ЛІНГВІСТИЧНІ,
ЖУРНАЛІСТСЬКІ ТА ФІЛОСОФСЬКІ ВИМІРИ**

Матеріали міжкафедрального круглого столу

27 березня 2026 року

Одеса – 2026

УДК 81'42:174.4:070(049.2)
К653

Круглий стіл проведено відповідно до наказу ректора Національного університету «Одеська юридична академія» від 03 березня 2026 р. № 462-59

Організаційний комітет конференції:

Голова оргкомітету:

Мінас АРАКЕЛЯН – проректор з наукової роботи, доктор юридичних наук, професор.

Заступники голови оргкомітету:

Олена СКАЛАЦЬКА – декан факультету журналістики, доктор філософських наук, професор.

Мирослава МАМИЧ – завідувач кафедри прикладної лінгвістики та літературознавства, доктор філологічних наук, професор.

Олексій ФЕДОТОВ – начальник науково-дослідної частини, доктор юридичних наук, професор.

Робоча група:

Юлія ТОМЧАКОВСЬКА – завідувач кафедри іноземних мов, доктор філологічних наук, доцент.

Вікторія КОЛКУТІНА – завідувач кафедри журналістики, доктор філологічних наук, професор.

Ігор ШАМША – в.о. завідувача кафедри філософії, кандидат філософських наук, доцент.

Анастасія КІСЕЛЬОВА – доцент кафедри прикладної лінгвістики та літературознавства, кандидат філологічних наук, доцент.

Таїсія ІВАНІЙЧУК – директор наукової бібліотеки НУ «ОЮА»

Метою круглого столу було осмислення ролі мови, комунікації та дискурсивних практик у сучасному суспільстві, а також етичних засад інформаційної взаємодії в умовах розвитку медіа й цифрових технологій. Учасники обговорили проблеми медійних маніпуляцій, поширення фейкової інформації, етики комунікації, меж свободи слова та впливу соціальних мереж і генеративного штучного інтелекту на суспільну свідомість. Окрему увагу приділено лінгвістичним і філософським аспектам формування смислів, істини та відповідальності за комунікативні дії. У підсумку наголошено на важливості критичного мислення та формування етично відповідального інформаційного середовища.

Матеріали та пристатейна література публікуються в авторській редакції. За достовірність фактичної інформації у публікаціях відповідальність несуть автори.

Концепти, дискурс і етика комунікації: лінгвістичні, журналістські та філософські виміри : матеріали міжкафедр. круглого столу (м. Одеса , 27 березня 2026 р) / упоряд.: М. В. Мамич. Одеса : НУ «Одеська юридична академія», 2026. 110 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/32787> ;DOI: <https://doi.org/10.32837/11300.32787>

© НУ «Одеська юридична академія», 2026

Козак Т.

Особливості семантично-функціонального перекладу термінів німецького цивільного та кримінального права українською мовою.....38

Колкутіна В.

Трансформація образності у сучасному медіатексті.....42

Крижановська Т.

Невизначеність як концепт сучасного комунікативного дискурсу: філософський аналіз.....45

Лепетуха М.

Трансформація журналістських жанрів і наративів у соціальних мережах в умовах дезінформації.....49

Лесневська К.

Сучасний інтернет-дискурс: аспекти дослідження.....52

Літвінчук І.

Від новин до медіафрагментів: еволюція журналістського дискурсу в цифрову епоху.....55

Мамич М.

Етична рамка мовлення в умовах війни: трансформація концептів *відповідальність* та *солідарність* в українському публічному дискурсі.....59

Назаренко О.

Публічний виступ як форма комунікативної взаємодії в системі соціальних комунікацій.....64

Оксана НАЗАРЕНКО,
*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
та літературознавства
Національний університет
«Одеська юридична академія»*

ПУБЛІЧНИЙ ВИСТУП ЯК ФОРМА КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Публічний виступ розглядаємо як основну форму публічної комунікації, що забезпечує не лише передачу інформації, але й формування інтерпретацій, соціальних уявлень, ціннісних орієнтацій. У сучасному інформаційному суспільстві особливої ваги набувають промови мовців, які виступають як носії експертного знання, авторитетного дискурсу, слугують засобом смислотворення суспільної думки, що й посилює актуальність нашої роботи.

Метою дослідження є аналіз публічного виступу Павла Гриценка як комунікативного явища в системі соціальних комунікацій із використанням частково лінгвістичного та прагматичного підходів. Проблематика мовної політики та деколонізації надзвичайно актуальна для України, оскільки мова виступає не лише засобом комунікації, але й маркером формування ідентичності, культурної пам'яті та соціальної інтеграції.

Теоретична основа дослідження ґрунтується на поєднанні структурного, прагматичного, дискурсивного та соціолінгвістичного підходів, що дозволяє розглядати публічний виступ як складне багатовимірне явище. Така комунікативна взаємодія потребує розуміння мови як складного соціально зумовленого засобу, що одночасно реалізує когнітивну, прагматичну та ідеологічну функції. У цьому контексті мова постає як

система знаків, що функціонує у межах певного суспільства, що ще на початковому етапі було концептуалізовано у структурній лінгвістиці (Saussure, 1916/2011). Однак у сучасній науці акцент зміщується від мови як абстрактної системи до мовлення як діяльності, що реалізовано в соціальному та комунікативному аспекті, зокрема у промові.

З позицій прагматики, започаткованої у працях Дж. Остіна та Дж. Серля, будь-яке висловлювання розглядається як мовленнєва дія, яка має не лише змістовий, але й перформативний характер (Austin, 1962; Searle, 1969). Це означає, що мовлення не обмежується передачею інформації, а виконує певну дію у соціальному просторі, наприклад, оцінювання, критику, переконання або формування ставлення. У межах аналізованого інтерв'ю Павла Гриценка це проявляється в тому, що його висловлювання не лише описують мовну ситуацію, але й здійснюють її інтерпретацію та оцінку. Наприклад, коли йдеться про «відволікання суспільної уваги», реалізується не просто констатація, а прагматична стратегія, спрямована на формування у реципієнта критичного ставлення до описуваних процесів.

Важливим компонентом теоретичного осмислення є концепція імплікатур, запропонована Г. П. Грайсом, відповідно до якої значення висловлювання формується не лише на основі його буквального змісту, але й через контекст та припущення щодо кооперативної поведінки мовців (Grice, 1975). У публічному виступі це набуває особливого значення, оскільки значна частина смислу передається імпліцитно. У висловлюваннях П. Гриценка критика мовної політики часто не формулюється прямо, однак вона легко реконструюється адресатом через контекстуальні зв'язки та загальні знання про ситуацію. Імплікація виступає як механізм підсилення впливу, дозволяє уникати надмірної прямолінійності, водночас зберігаючи критичний зміст.

Подальший розвиток теоретичного підходу пов'язаний із критичним дискурс-аналізом, у межах якого дискурс розглядається як форма соціальної практики, що відображає і водночас відтворює соціальні структури та

відносини влади (Fairclough, 1995). Згідно з цією концепцією, мова не є нейтральною, а завжди певною мірою ідеологічно маркованою. У цьому контексті інтерв'ю Павла Гриценка можна інтерпретувати як приклад експертного дискурсу, який протиставляє науково обгрунтовану позицію офіційним або інституційним інтерпретаціям мовної політики. Його висловлювання функціонують не лише як аналітичні судження, але і як елемент боротьби за смисли у публічному просторі.

Соціолінгвістичний вимір дослідження ґрунтується на розумінні взаємозв'язку між мовою та соціальною структурою суспільства, що виокремив Дж. Фішман (Fishman, 1972). У цьому аспекті мова виступає як інструмент формування ідентичності, а також як маркер соціальних і культурних процесів. У висловлюваннях Павла Гриценка про історичний статус української мови простежується апеляція до мовної традиції як чинника легітимації сучасного мовного простору. Це дозволяє розглядати виступ не лише як наукову рефлексію, але й як елемент ширшого дискурсу національної ідентичності.

Важливим теоретичним підходом є також концепція комунікативної дії Ю. Габермаса, який розглядає комунікацію як процес досягнення взаєморозуміння між учасниками комунікативної взаємодії (Habermas, 1984). У межах цього підходу виступ інтерпретується як раціональна діяльність, спрямована на досягнення взаєморозуміння через аргументацію. Водночас у реальних умовах комунікації, зокрема у випадку інтерв'ю з експертом, спостерігається певна асиметрія, оскільки мовцеві належить роль носія знання, що впливає на структуру взаємодії та сприйняття інформації.

Публічний виступ Павла Гриценка в інтерв'ю Радіо Свобода (Радіо Свобода, 02.06.2024) репрезентує аналітичну аргументацію та ідеологічне позиціонування із виразною прагматичною спрямованістю. Розглянемо приклад, який не лише описує реальність, а й трансформує її через сам акт висловлення дії: *«Потрібні державні, сильні механізми удержавлення і зміцнення української мови»*. Це висловлювання виконує перформативну

функцію: формує вимогу, задає нормативну межу й окреслює напрям мовної політики як соціально необхідної дії.

Особливо важливою є імплікаційна складова висловлювання: *«Я бачу в утриманні суспільної уваги навколо правопису відволікання від головного – удержавлення української мови»*. Спостерігаємо приховану критику політичних практик. Імпліцитно передбачається, що існує свідоме відволікання суспільства від стратегічних мовних завдань. Відповідно до теорії Грайса, смисл формується через контекст і співвіднесення з соціальними знаннями.

Важливим компонентом аналізу є імплікатура у розумінні Herbert Paul Grice (Grice, 1975), згідно з якою значна частина смислу передається непрямо: *«Соціум в цілому ледачий і не хоче чути сам себе»*. Буквальне значення містить узагальнену характеристику суспільства, але імпліцитно критикує мовну поведінку українців як чинника, що уповільнює розвиток мови. Таке висловлювання дозволяє уникнути прямого звинувачення окремих інституцій або осіб, переносячи відповідальність на ширший соціальний контекст.

З позицій критичного дискурс-аналізу, розробленого N. Fairclough (Fairclough, 1995), дискурс П. Гриценка можна інтерпретувати як інструмент формування ідеологічної позиції щодо мовної політики: *«Це бандитизм у ставленні до української мови, української науки і української культури»*, мають виразно оцінний характер і виходять за межі нейтрального наукового дискурсу. Використання метафорично навантаженого терміна *«бандитизм»* максимального підсилює негативну оцінку, що дозволяє розглядати цей вислів як елемент боротьби за символічну владу у публічному просторі. Прикладом оцінної критики з авторською інтерпретацією події є вислів: *«Історія із українським правописом 2019 року – це історія прояву волюнтаризму у розв'язанні мовних питань»*. Тут реалізується стратегія деконструкції офіційного наративу, що відповідає критичному дискурсивному аналізу. Схожим прикладом є експресивний вислів: *«Це*

дикість, це волюнтаризм» – використано емоційно забарвлену лексику, що підсилює вплив на аудиторію через механізми афективної комунікації.

Водночас простежується соціолінгвістична перспектива, де мова розглядається як носій ідентичності та культурної пам'яті: *«Українська мова належить до мов старописемних, мов із глибокою писемною традицією»*, репрезентується сучасна мовна політика через апеляцію до історичної. Це аргумент, що підкріплює ідею самодостатності української мови як основи національної ідентичності.

Особливої уваги заслуговує прагматична стратегія нормативізації, що реалізується через твердження: *«Правопис дає чітке визначення, рекомендацію: пишімо так і тільки так»*. Цей вислів має директивний характер і демонструє встановлення мовної норми як імперативу. У термінах мовленнєвих актів це можна розглядати як директив, спрямований на регуляцію мовної поведінки адресата. Водночас це відображає ідеологію дискурсу, де мовна норма постає як інструмент консолідації суспільства.

Виступ характеризується високим рівнем інтертекстуальності та апеляції до колективної пам'яті. Це створює ефект включення аудиторії у ширший історико-культурний контекст.

Таким чином, публічний виступ функціонує як складна комунікативна система, що поєднує раціональне аргументування, емоційний вплив та імпліцитні смисли. Він виконує не лише інформативну, але й трансформаційну функцію у межах соціальних комунікацій.

Література

1. Austin, J. L. (1962). How to do things with words. Oxford University Press.
2. Fairclough, N. (1995). Critical discourse analysis: The critical study of language. Longman.
3. Fishman, J. A. (1972). The sociology of language. Newbury House.
4. Grice, H. P. (1975). Logic and conversation. In P. Cole & J. L. Morgan (Eds.), Syntax and semantics (Vol. 3, pp. 41–58). Academic Press.
5. Habermas, J. (1984). The theory of communicative action. Beacon Press.

6. Searle, J. R. (1969). *Speech acts: An essay in the philosophy of language*. Cambridge University Press.
7. Saussure, F. de. (2011). *Course in general linguistics*. Columbia University Press.